

ОСНОВНІ ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ГУМАННИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Гуменюк С. В.

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Анотація. Розкриваються основні етапи реалізації моделі формування гуманних якостей учнів у процесі фізичного виховання, які умовно поділено на чотири етапи: презентацію гуманних якостей, формування позитивного ставлення до гуманних якостей, формування гуманних поглядів і переконань та формування гуманної поведінки. На кожному з цих етапів з урахуванням рівня сформованості гуманних якостей школярів розв'язувалися конкретні й посильні завдання, які спрямовані на усвідомлення доцільності практичного застосування гуманних якостей.

Ключові слова: етапи, модель, учні, фізичне виховання, гуманні якості.

Аннотация. Гуменюк С. В. **Основные этапы реализации модели формирования гуманитарных качеств учеников в процессе физического воспитания.** Раскрываются основные этапы реализации модели формирования гуманитарных качеств учащихся в процессе физического воспитания, которые условно разделены на четыре этапа: презентация гуманитарных качеств, формирование позитивного отношения к гуманитарным качествам, формирование гуманитарных взглядов и убеждений и формирование гуманного поведения. На каждом из этих этапов с учетом уровня сформированности гуманитарных качеств школьников решались конкретные и посильные задачи, направленные на осознание целесообразности практического применения гуманитарных качеств.

Ключевые слова: этапы, модель, ученики, физическое воспитание, гуманитарные качества.

Abstract. **Gumenyuk S. Main stages of implementation models of human qualities in students during physical education forming realization.** The article covers the main stages of implementation models of human qualities in students during physical education: presentation of human qualities, creating a positive attitude to human qualities, the formation of humane attitudes and beliefs and establishment of human behavior.

Key words: stages of the model, students, physical education, humane qualities.

Актуальність. Становлення демократичного суспільства вимагає реформування всіх сторін життєдіяльності громадян і має визначальний методологічний вплив на систему освіти й виховання. Відтак процес гуманізації освіти визначає основний напрям її розвитку в сучасному суспільстві. У таких умовах розуміння конкретних завдань, які стоять перед нашою освітою в контексті демократичної модернізації нашої країни, є необхідною для успішного здійснення як освітніх, так і загальносистемних реформ [6].

Зокрема, закон України «Про освіту» передбачає реформування освіти в нашій країні на засадах принципу гуманізму та демократизму [3]. Спонукає до гуманізації навчально-виховного процесу з фізичного виховання і спорту прийняття Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту в Україні [5]. У зв'язку з цим стають пріоритетними соціальні та педагогічні проблеми гуманізації та демократизації навчально-виховного процесу, зокрема це стосується і сфери фізичної культури та спорту. Проблеми сутності гуманізації процесу фізичного виховання присвятили праці ряд науковців: М. Дутчак, В. Кряж, А. Сущенко, Б. Шиян [2; 4; 7; 8].

Отже, актуальність нашого дослідження зумовлена, з одного боку, важливістю гуманізації процесу фізичного виховання та формування гуманних якостей учнів, а з іншого, відсутністю шляхів їх реалізації у цьому процесі.

Тому **метою** нашого дослідження є аналіз етапів реалізації моделі гуманізації процесу фізичного виховання школярів.

Результати дослідження. Зважаючи на викладене, нами була розроблена модель гуманізації процесу фізичного виховання школярів, яка містить мету,

завдання, принципи побудови, психолого-педагогічні механізми розвитку ціннісно-мотиваційної сфери школярів, етапи реалізації програми та відповідні їм засоби, методи, методичні прийоми та форми навчально-виховного впливу [1].

Беручи до уваги, що формування гуманних якостей – це складний і тривалий процес, ми поділили його умовно на чотири етапи: презентацію гуманних якостей, формування позитивного ставлення до гуманних якостей, формування гуманних поглядів і переконань, формування гуманної поведінки. На кожному з цих етапів, з урахуванням рівня сформованості гуманних якостей школярів, розв'язувалися конкретні й посильні завдання.

На етапі **презентації гуманних якостей** основне завдання полягало в ознайомленні учнів із загальними гуманними якостями, а також з їх особистою і соціальною значущістю. Учням пояснювалося і демонструвалося на практиці значення таких гуманних якостей: доброзичливість, дружелюбність, взаємодопомога, взаємоповага, гідність, співпереживання та справедливість. Також розповідалося, в чому саме вони повинні проявлятися і чому це необхідно знати. Джерелом цих знань було не тільки слово вихователя, але і його власний приклад або приклад людей, яких би учень хотів наслідувати.

Завдання етапу **формування позитивного ставлення до гуманних якостей** полягало в переконанні учнів, що запропоновані їм гуманні норми і правила поведінки є важливими для них. Кожен учень, зіставляючи і оцінюючи, сам вирішував, корисна та чи інша якість і наскільки її потрібно дотримуватися. Це і було основою формування мотивів гуманної поведінки.

На цьому етапі в роботі з окремими учнями широко використовувалися індивідуальні бесіди. Така не-

регламентована вербальна взаємодія між учасниками навчального процесу спрямовувалася на дослідження та корекцію їх соціально-психологічних особливостей та дала змогу надавати індивідуальні поради щодо фізичного і морального самовдосконалення. Для усвідомлення та формування гуманних якостей учнів використовували групові дискусії, коли з'являлися різні точки зору на моральну проблему. За спрямованістю дискусії поділялись на тематичні, коли обговорювались загальнозначущі для учнів класу проблеми; біографічні, які орієнтувались на індивідуальний минулий досвід учасників; інтеракційні, коли матеріалом обговорення була структура і зміст взаємодії між учнями класу. Для цього в обговорення залучали всіх бажаючих учнів, які хотіли висловити свої думки.

Комплексне використання різних форм проведення групових дискусій та індивідуальних бесід дало учням змогу глибше усвідомити особистісну та соціальну значущість гуманних якостей, адекватно оцінювати свої дії та вчинки, уміти вислуховувати думку своїх співрозмовників, взаємодіяти з іншими учасниками дискусії, моделювати зразки гуманного ставлення до товаришів.

Третій етап – *формування гуманних поглядів і переконань*. На цьому етапі, завдяки переконанням, аргументованим бесідам, які спрямовувались на усвідомлення важливості гуманних якостей, учні сприймали загальні норми моралі і правила поведінки. У результаті формувалися погляди і психічний стан, який характеризував потенційну готовність до дії. На основі поглядів формувалися стійкі переконання, які засновані на гуманному світобаченні, що спонукало до дії і служило орієнтирами в діяльності. Найбільш ефективним шляхом формування та закріплення переконань була організація досвіду гуманних вчинків, створювалися ситуації, що вимагали визначеної позиції в поведінці.

Іншим напрямком спільної діяльності між учителями та учнями, який ми використовували на заняттях, стало розв'язування творчих завдань, тобто аналіз конкретних ситуацій, насичених моральним змістом, а також міркування над обставинами, які виникли. Морально-етичні ситуації, що виникали в навчально-виховному процесі, характеризувалися неузгодженістю між реальною поведінкою учнів під час занять, і тим, чого очікували від них навколишні. Під час вирішення таких ситуацій аналізувалися дії, їх негативні і позитивні наслідки, оцінювалася ефективність використання визначених прийомів і способів, виявлялася роль факторів і обставин, а також оцінювався прояв гуманних якостей. Розв'язування таких завдань, з одного боку, сприяло застосуванню одержаних учнями теоретичних знань про гуманістичні цінності, а з іншого – розвивало в них гуманне мислення та формувало моральну свідомість.

На рівень прояву гуманних якостей учнів у поведінці суттєво впливає моральна свідомість. Для її виявлення та корекції в процесі фізичного виховання нами використовувалися моральні дилеми. Сформовані дилеми, які ми пропонували, в оціночних судженнях суперечили нормам права і моралі. Розглядаючи моральні дилеми, учні аналізували думки та обґрунтовували висновки, формуючи при цьому свій моральний світогляд.

У процесі фізичного виховання застосовували також рефлексію – обговорення того, що відчували учні під час занять. Це дало змогу: краще розуміти власні почуття, оволодівати ними, самостійно контролювати їх; розуміти почуття інших учнів (без чого не можливе гуманне ставлення до них); нейтралізувати негативні емоції, якщо вони мали місце; як наслідок, учні починали розуміти, що їхні антигуманні дії можуть спонукаати чиюсь негативні емоції, зробити комусь боляче.

На етапі *формування гуманної поведінки* за допомогою багаторазового повторення певних гуманних дій і вчинків, які отримували схвальну оцінку з боку оточуючих (учителів, однокласників, батьків), формувалася звичка культурної, гуманної поведінки, що стала для учнів загальноприйнятною нормою. Система звичних дій, вчинків у відповідності до власних переконань стала властивістю особистості. В результаті формувалася спрямованість особистості як система узгоджених, взаємопов'язаних поглядів і переконань.

Продуктивним напрямком формування гуманних якостей особистості учнів у процесі фізичного виховання на цьому етапі стала спільна навчальна діяльність, міжособистісна взаємодія між учнями класу. Специфікаданого виду соціального навчання полягала в цілеспрямованому використанні групової взаємодії, соціально-психологічного феномену впливу групи на особистість. Головною метою групової взаємодії було формування знань, умінь і навичок ефективного спілкування, підвищення теоретичної і практичної компетентності у застосуванні гуманних якостей на практиці та розвиток соціально-перцептивних здібностей. Так, пережита разом радість зближувала навіть тих дітей, які раніше конфліктували. Для створення ситуацій успіху в процесі фізичного виховання нами широко використовувався ігровий та змагальний методи навчання. Проводилися різні естафети, рольові та сюжетно-імітаційні ігри, забави та туристичні походи. При цьому практикували і заохочували взаємодопомогу на уроці та інших формах занять фізичними вправами. Виконуючи групові завдання, одним учнем пропонувалося допомогти іншим, яким важче вдається засвоєння навчального матеріалу. Тому школярі самі допомагали один одному, обмінювалися інформацією, продумували спільні дії.

Під час спільної навчальної діяльності в процесі фізичного виховання ми ставили за приклад гуманні вчинки, чим викликали інтерес до позитивних якостей товаришів. Це допомогло їм зрозуміти не на словах, а на справі необхідність прояву гуманних якостей та підпорядкувати особисті цілі й бажання спільній справі. Така групова взаємодія поступово привчала до взаємоповаги, не глузувати з невдач товаришів, радіти їхнім успіхам і допомогла створити атмосферу переживання один за одного, що стало передумовою формування гуманних якостей.

Крім зазначених прийомів, на всіх етапах використовувалися й попередні навчально-виховні впливи. Також слід зазначити, що дані засоби роботи спрямовувалися не на примусове формування гуманних якостей учнів, а на створення оптимальних умов для адекватного розуміння ними позитивних сторін і недоліків власної поведінки, самостійного вибору, конструювання та усвідомлення доцільності практичного застосування гуманних якостей.

Підсумовуючи сказане вище, можна зробити такі **висновки:**

1. Процес гуманізації освіти визначає основний напрям її розвитку в сучасному суспільстві та є необхідною умовою для успішного здійснення як освітянських, так і загальносистемних реформ.

2. Процес формування гуманних якостей ми умовно поділили на чотири етапи: презентацію гуманних якостей, формування позитивного ставлення до гуманних якостей, формування гуманних поглядів і переконань та формування гуманної поведінки.

3. Запропоновані засоби роботи спрямовувалися не на примусове формування гуманних якостей учнів, а мали за мету створення оптимальних умов для адекватного розуміння ними позитивних сторін і недоліків власної поведінки, самостійного вибору, конструювання та усвідомлення доцільності практичного застосування гуманних якостей.

Перспективами подальших розвідок є розробка системи гуманізації процесу фізичного виховання учнів загальноосвітньої школи.

Література:

1. Гуменюк С. В. Виховання гуманних якостей учнів основної школи у процесі занять фізичною культурою : [дис...канд. пед. наук : 13.00.07] / Гуменюк С. В. – Тернопіль, 2009. – 164 с.
2. Дутчак М. Принципи державного управління спортом для всіх / М. Дутчак / Матеріали міжнар. наук-практ. конф. «Актуальні проблеми розвитку спорт для всіх: досвід, досягнення, тенденції». – Тернопіль, 2009. – С. 7–11.
3. Закон України «Про освіту» № 1060-ХІІ, із змінами від 19 грудня 2006 р.: за станом на 1 берез. 2008 р. [Електронний ресурс] / Верховна рада України // Освітній портал. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/
4. Кряж В. Н. Гуманизация физического воспитания / В. Н. Кряж, З. С. Кряж. – Минск : НТО, 2005. – 179 с.
5. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту // Офіційний вісник України. – Київ, 2004. – № 39. – С. 23.
6. Романенко М. І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід : [монографія] / Романенко М. І. – Дніпропетровськ : Промінь, 2001. – 82 с.
7. Сущенко А. В. Гуманізація педагогічного процесу в основній школі: теорія і практика / Сущенко А. В. / Київський нац. лінгвістичний ун-т. – Запоріжжя : Х-принт, 2002. – 359 с.
8. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Шиян Б. М. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2004. – Ч. 1. – 272 с.